

SZILÁGYI IMRE

A 2018. évi, előrehozott szlovén parlamenti választások – A választás következményei

Az elmúlt 28 év tapasztalatai és választási eredményei alapján megállapítható, hogy a szlovén társadalom értékrendje alapvetően baloldali, (bal)liberális. Mind a választási rendszert illetően, mind pedig a parlamentre vonatkozóan érvényes, hogy történetének két szakasza volt. Az első 1990-től 1992-ig tartott, a második pedig 1992-től mostanáig. A második szakaszban olyan kétkamarásrendszer alakult ki, amelyben a második kamarának (Államtanács) csupán ellenőrző, javaslattevő funkciója van, a törvényhozás az Országgyűlés feladata. Az erőteljesen arányos választási rendszer eredményeként az Országgyűlésbe mindig több, mint hat párt jutott be. A 2018 júniusában megtartott választásokon kilenc párt nyert mandátumot. Közülük három liberális, egy baloldali, egy szélsőbaloldali, egy szociálliberális, kettő jobboldali, egy szélsőjobboldali. Bár a választásokon a jobboldali SDS győzött, elegendő partner hiányában nem tudott kormányt alakítani. A 2018 augusztusában megválasztott új, balliberális kisebbségi kormányt kívülről támogatja a szélsőbaloldali Levica. Ez a kormány két malom között órlódik. Túl azon, hogy a kormánykoalíción belül is tapasztalhatók feszültségek, politikáját ellenzékéből mind balról mind jobbról támadni fogják. A kormány számára az a Levica a veszélyesebb, amelyik a jobboldal hatalomra jutásának megakadályozása érdekében kívülről támogatja ugyan a kisebbségi kormány megmaradását, néhány, a kormány számára alapvető kérdésben azonban kíméletlen ellenfélnek bizonyul. A Levica ugyanis ellenzi a NATO tagságot, a védelmi költségvetés megemelését, szorgalmazza a tőkejövedelmek erőteljesebb megadóztatását, követeli a privatizáció leállítását, ezeket viszont a koalíció jelenleg nem hajlandó teljesíteni. Így alapvetően két forgatókönyv lehetséges. Az egyik szerint a Levica annak érdekében, hogy a baloldali kormányzat megmaradhasson és az SDS ne kerülhessen hatalomra, szavakban ugyan élesen támadja a kormányt, de minden lényeges törvényhozási kérdésben támogatja. A másik szerint azokban a kérdésekben, ahol a Levica nem hajlandó engedni, a kormány alkut köthet valamelyik jobboldali párttal.

Bevezetés

2018. június 3-án Szlovéniában előrehozott választásokat tartottak. Mind ennek a választásnak az eredménye, mind az utána kialakult helyzet önmagában is számos fontos kérdést vetett fel. Annak érdekében, hogy ezt a helyzetet jobban megértsük, érdemes áttekintenünk a szlovén párt-, és választási rendszert, valamint röviden szólni a parlamentről.

Előjáróban pedig érdemes felvázolni néhány szempontot. Mindenekelőtt azt, hogy mind a szlovén társadalom, mind a politikai vezetőréteg erősen baloldali, (bal)liberális szemléletűek, a konzervatív irányzat hívei ehhez képest gyengék. Ezt nem csupán a különböző időpontokban végzett felmérések, de az 1990 óta megtartott választások eredményei is jól mutatják. E jelenség megértéséhez hosszabb kutatásokra lenne szükség, néhány dolog azonban még így is felvázolható. A legfontosabb elem az, hogy a második világháború idején a kommunista vezetésű partizán mozgalom szállt szembe a legkövetkezetesebben a szlovénok asszimilációjára, részbeni kiirtásukra törekvő német és olasz megszállókkal. A következő, hogy bár a szlovénok folyamatosan elégedetlenkedtek a titói Jugoszlávia számos elemével, a szlovén társadalom egészében véve mind gazdaságilag, mind kulturálisan jól ki tudta használni azt, hogy Jugoszlávia legfejlettebb gazdasága volt. Ehhez járult még, hogy a titói Jugoszlávia biztosította az utazási szabadságot és a külföldi munkavállalást. A harmadik tényező, hogy a szovjet mintától részben eltérő jugoszláv kommunizmus (szocialista öngazgatás) és az országnak az el nem kötelezettek mozgalmában betöltött szerepe nem kis büszkeséggel töltötte el a lakosság jelentős részét. A szocialista öngazgatás a maga ellentmondásosságában is azt az érzetet keltette a lakosságban, hogy valamilyen módon részesedik a döntéshozatalból és sokkal kevésbé van kiszolgáltatva, mintha tőkés rendszerben lenne.¹ A szocialista Jugoszlávia ereje a szlovénok szemében megvédte őket az esetleges osztrák és olasz területi revíziótól, és így attól az asszimilációtól, amit az olaszországi és ausztriai szlovénoknak el kellett szenvedniük. Természetesen meg kell említeni a szinte mindenben megnyilvánuló indoktrinációt, aminek külön színezetet adott, hogy a szlovén értelmiségiek körében is komoly visszhangot és rokonszenvet váltottak ki az 1968-as nyugat-európai és amerikai új baloldali törekvések. Ezek ráadásul ráerősítettek az el nem kötelezettek mozgalmából fakadó Amerika ellenességre, a hivatalos Amerika pedig a kizsákmányolás és a tőke „mintaországának” számított, és ezért gyanakvással (ellenszenvvel) figyelték.

Nagyrészt a fentiek magyarázzák, hogy 1992-ben még a megkérdezettek 24,2 százaléka pozitíven értékelt a szocializmust, míg a konzervativizmus mellett csupán 8,9 százaléka tette le a voksát.² A jegyzetben említett tanulmány szerzője 2012-ben megerősítette: „A konzervativizmus legitim doktrína, amit én nem érté-

¹ Erről a témáról külön tanulmányt tudnék írni, számos szakirodalmi hivatkozással, de itt most csak egy fórum hozzászólást idézek, mert az igen plasztikus. „A kommunista hatalom birtokosai arra a dolgozói kérdésre, hogy miért van a munkásoknak a rothadt kapitalizmusban ötször vagy hatszor nagyobb fizetésük, azt válaszolták, hogy a kapitalizmusban kizsákmányolják a munkásokat, a mi munkásainknak viszont öngazgatásuk van, és saját maguk döntenek a fizetésükről.” Lásd Aleš MEDEN: „Koliko lačnih otrok bo še treba, da bomo končno dobili napredno razvojno vlado?” www.domovina.je/koliko-lacnih-otrok-bo-se-treba-da-bomo-koncno-dobili-moderno-razvojno-vlado/ Az 1980-as években ljubljanoi ismerőseimtől én is hallottam ehhez hasonló, pozitív értelmű véleményeket.

² Milan ŽVER: „Politična kultura in evropske integracije“ *Teorija in praksa* 2002/6., 1003.

kelek negatívan, amint azt nálunk a többség teszi.”³ Mindehhez hozzá kell tenni, hogy az 1968-as nemzedék törekvései, valamint a szocializmusból a kapitalizmusba történő átmenet értelemszerűen magával hozta a korábban kárhozottat liberális értékrend megjelenését, illetve megerősödését. Emiatt már most, előjáróban leszögezem, hogy a szlovén pártrendszer háromszatú: baloldali, liberális és konzervatív pártok alkotják. Még egy szempontot kell megemlíteni: mind a politikai elit, mind a lakosság jelentős része a lassú fokozatos átalakulás, a szlovénok által használt terminológiával élve, a gradualizmus híve volt.

A szlovén parlament

1990 utáni történetét két szakaszra oszthatjuk. Az első a régi rendszer elemeit megőrző háromkamarás skupščina rendszer, ami 1992 végéig volt érvényben. Mivel ez nem a modern parlamentáris szisztéma szerint működött a legtöbb szakember nem is tekinti valódi parlamentnek és nem nagyon foglalkoznak ennek működésével.

A parlament második szakaszának működési alapelveit az 1991-ben elfogadott új szlovén alkotmány fektette le. Szlovéniában sajátos parlamenti rendszer van: a törvényhozó funkciót ellátó Országgyűlés mellett ugyanis létezik a nem teljes értékű második kamaraként funkcionáló Államtanács. Ez a testület csak indirekt módon hat a törvényhozásra: törvényeket kezdeményezhet az Országgyűlésnél, illetve megfontolásra visszaküldheti a törvényt. A két intézmény egymás közötti viszonyáról gyakran folyt már politikai és szakmai vita, s voltak, akik ennek megszüntetését javasolták. Az Országgyűlést négy évre választják, a kilencven képviselőből kettőt alanyi jogon (azaz úgy, hogy nem kell megküzdeniük a többségi nemzet jelöltjeivel) juttathat be a magyar és az olasz nemzeti közösség. Az alkotmány 64-ik szakasza szerint „Azok a törvények, más jogszabályok és általános iratok, amelyek csupán a nemzeti közösségek alkotmányban megállapított jogaira és helyzetére vonatkoznak, a nemzeti közösségek képviselőinek beleegyezése nélkül nem fogadhatók el.”

Itt jegyzem meg, hogy a kormánypártok közötti belső ellentétek és egyéb belpolitikai okok miatt három előrehozott választást tartottak: 2011-ben, 2014-ben és 2018-ban.

A szlovén pártrendszer

Szlovéniában 1990-től olyan pártrendszer alakult ki, amit erős fenntartásokkal ugyan, de szélsőséges pluralizmusnak nevezhetünk. A szlovén parlamentbe ugyanis mindíg hatnál több párt jutott be. A pártrendszer csirái már

³ Milan ZVER: „Zlato pravilo je varovalka pred morebitno neodgovorno vlado” www.sds.si/novica/dr-milan-zver-zlato-pravilo-je-varovalka-pred-morebitno-neodgovorno-vlado-1526.

1988–89 folyamán megjelentek, részben érdekvédelmi szervezetként), részben (kényszerűen a Népfront keretén belül működő politikai) mozgalomként. A politikai mozgalmak már 1989 őszén ellenzéki koalíció (DEMOS) létrehozásán munkálkodtak, de az egyesülési és a választási törvényt, csak 1989. december 27-én hozta meg a skupščina.⁴ Ez az az időszak, amikor a szlovén pártok megkezdték saját politikai profiljuk kialakítását, ez a folyamat azonban még évekig eltartott.

A szlovén politológusok, mindenekelőtt Danica Fink-Hafner elemzéseire hivatkozva, többnyire azt állítják, hogy a szlovén pártrendszer kétpólusú, egy baloldali és egy jobboldali blokk alkotja.⁵ Csakhogy egyes tanulmányokban maga Fink-Hafner is három pólusról értekezik.⁶ Legalább ilyen fontos, hogy az egyes pártok miként határozták/határozzák meg magukat. Már az 1990-es választások idején kiderült, hogy a pártok önmeghatározása alapján,⁷ vannak liberálisok (ZSMS, majd ZSMS Liberalna stranka az önmeghatározás szerint liberális-konzervatív), baloldaliak (ZKS-SDP, az önmeghatározás szerint demokratikus baloldal) és konzervatívok (SKD). Ez utóbbi, amely feltűnően rövid programját fél évvel az egyesülési törvény elfogadása előtt fogalmazta meg, s ennek akkor komoly jelentősége volt, ideológiailag akkor nem határozta meg magát. De a nevéből (Szlovén kereszténydemokraták), abból, hogy a megfogant élet szentségét, a család fontosságát, valamint az egyház jótékonyági tevékenységének támogatását hirdette (és persze főleg a választások utáni tevékenységéből) egyértelmű volt a konzervatív irányultsága.

Az 1990-ben győztes DEMOS hat eltérő politikai célokkal rendelkező pártcsíra tömörülése volt: három inkább konzervatívnak és három inkább liberálisnak tekinthető párt alkotta. Ezeket a pártokat a kommunista rendszer megszüntetésének, a demokrácia és a piacgazdaság létrehozásának, valamint Szlovénia önállóságának vágya tartotta egyben, holott jó néhány kérdésben nem értettek egyet. És persze azt is szem előtt tartották, hogy az erős kommunista szervezetet csak együttesen tudják legyőzni. Ez a koalíció 1991 végén feloszlott, pártjai végleg önállóvá váltak. Hozzá kell tenni, hogy az 1990 utáni „parlamentben” igen erős volt a baloldali és a liberális ellenzék.

Az 1992-es választások óta eltelt időszakot szerintem négy nagyobb korszakra oszthatjuk. (Az egyes pártokról részletesebben a 2018-as választást be-

⁴ Božo REPE (szerk.): *„Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije (I. del: Opozicija in oblast)”* (Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2002) 210.

⁵ Az egyik legfrissebb ilyen tanulmány: Ladislav CABADA – Matevž TOMŠIČ: „The rise of person-based politics in the new democracies: the Czech Republic and Slovenia” *Politics in Central Europe* 12 2016/2., 40.

⁶ Danica FINK-HAFNER – Alenka KRAŠOVEC: „The stability of the Slovenian party system : reasons for the success or failure of new parties” www.ecprnet.eu/MyECPR/proposals/reykjavik/uploads/papers/463.pdf.

⁷ Az 1990-es választásokon induló pártok programját lásd: „Koga voliti?” (Ljubljana: Jugoslovanski center za teorijo in prakso samoupravljanja Edvard Kardelj, 1990).

mutató részben szólok). Az 1992 és 2004 közötti időszakot az akkor rendkívül erős liberálisok (LDS) uralták. Ők (vezetőjük Janez Drnovšek) arra törekedtek, hogy úgy biztosítsák maguknak a középpárti pozíciót, hogy mindig maguk mellé vettek egy jobb-, és egy baloldali pártot. A második korszak a 2004 és 2008 közötti időszak. 2004-ben a jobboldalnak először sikerült megszerezni a többséget. Az ő koalíciójukban a minden helyzethez ügyesen alkalmazkodó DeSUS-on kívül csak jobboldali pártok voltak. Ebben az időben kezdődött meg a liberálisok meggyengülése és fragmentálódása. 2008-ban a választásokat a rendkívül megerősödött baloldal nyerte meg, amely maga mellé vette a két kis liberális pártot (LDS, Zares), valamint a DeSUS-t. 2011-ben kezdődött egy máig tartó, meglehetősen zavaros korszak. Ez időtől fogva jellemző a pártok egy részének perszonalizálódása,⁸ azaz, hogy a pártok nevében szerepel a párt vezetőjének neve. Ezek a pártok ugyanis vezetőjüknek az egyes választói csoportok körében meglévő karizmájára építenek. A korábbi időszakhoz képest megnőtt az új parlamenti pártok száma. Ugyanakkor hiába szerepelt a jobboldali SDS mindig nagyon jól (2011-et leszámítva, amikor második lett), a 2012-es évet kivéve, amikor is egy évig volt hatalmon, nem tudott kormányt alakítani. A kormányra került baloldali és liberális pártok ugyanakkor folyamatosan éles küzdelmet vívtak/vívnek egymással.

A szlovén választási rendszer

A szlovén választási rendszernek (akárcsak a szlovén parlamentnek) két nagyobb szakasza van. Az első választási rendszert a már említett 1989-ben létrehozott választási törvény hozta létre, és akárcsak a parlament maga, jól tükrözte, hogy átmeneti rendszerről van szó. Az első szabad választásokon 1990 tavaszán a képviselőket még a régi rendszerben megszokott háromkamarás parlamentbe (skupščina) választották meg a következőképpen. A három kamarába egyenként 80–80 képviselőt választottak, azaz az akkori szlovén parlament 240 tagú volt. A képviselőket a Társadalmpolitikai Tanácsba (DPZ) egyfordulós arányos választási rendszer, míg a Közösségek Tanácsába (Zbor občin) kétfordulós többségi rendszer alapján választották. A szocialista korporativizmus legtisztább formáját az Egyesült Munka Tanácsa (ZZD) mutatta. Ide egyfordulós többségi rendszer alapján kerültek be a képviselők. Az ellenzék elégedetlen volt azzal az eredeti törvényjavaslattal, amelynek alapján csak a vállalatokban, intézményekben és az államigazgatáson belül lefolytatott választásokon megválasztottak juthattak volna be, hiszen ez így a választásokból a pártokat kizárva, előnyhöz juttata volna a régi kádereket. Az ellenzéki kifogásokat végül elfogadták és a pártok is indíthattak jelölteket mindhárom kamarába, azaz a ZZD-be is.⁹

⁸ Lásd CABADA – TOMŠIČ (5. lj.) 41.

⁹ ROSVITA PESEK: „Osamosvojitve Slovenije” (Ljubljana: Nova revija, 2007) 127.

Egy választási szakértő így értékelte ezt a helyzetet: Az 1990-ben érvényes választási rendszer még mindig a régi rendszer bizonyos elemeibe, a delegációs rendszerbe és a (szocialista) skupščinába épült be, azaz egyfajta kompromisszumos megoldás volt. A parlamentbe jutás küszöbe alacsony volt: a DPZ-be a leadott szavazatok 2,5 százaléka, s nagyjából hasonló volt a másik két tanácsba is.¹⁰

Az 1991-ben elfogadott új szlovén alkotmány 80. szakasza 90 tagú parlament létrehozását írja elő, amelybe a „képviselőket általános, egyenlő, közvetlen és titkos szavazással” választják meg.

Az 1992-ben megalkotott választási törvény többségi elemekkel korrigált arányos rendszert hozott létre,¹¹ a választási küszöb 3,3% lett. Az új választási törvény a mandátumokat rendkívül magas szintű arányosság alapján osztotta el. Az egyes pártok azóta valamennyi választáskor szinte mindig ugyanannyi képviselői helyhez jutottak, mint amennyi százalékot a szavazatok közül megszereztek.

Az arányos választási rendszer többségi rendszerré alakítását a jobboldali SDS már 1996-tól szorgalmazta.¹² 2000 nyarán ismét fellángolt a vita erről. A parlamentben ugyanis néhány hónapra éppen a jobboldal volt kormányon és az SDS azt remélte, hogy most sikerül elfogadtatni a többségi választási rendszer bevezetéséről szóló törvényt. Ezt azonban még a jobboldali pártok sem támogatták. Sőt, az alkotmány 2000. július 25-én elfogadott módosításával a bejutási küszöböt (a nemzetiségi kivételével) négy százalékban határozták meg, és az alkotmányban rögzítették az arányosság elvét.¹³

A jelenleg érvényes választási törvény¹⁴ szerint az országban nyolc választási egység van. Minden egységben tizenegy képviselőt választanak (20. szakasz). Ezt a legtöbb elemző úgy értelmezi, hogy nyolc választási egység van, mindegyikben 11 választási körzet. Így kerül be a parlamentbe a két nemzetiségi képviselőkön kívül 88 képviselő. Mivel a továbbiakról a választási törvény rendkívül aprólékosan értekezik, ennek lényegét a parlament honlapjáról idézem: „Először megállapítják, hogy az egész országot tekintve mely pártok listái nyerték el a szavazatok legalább négy százalékát, ami a parlamentbe jutás előírt küszöbe. Azokhoz a pártlistákhoz, amelyek ezt a küszöböt elérték a mandátumokat két szinten adják hozzá – a választási egységek szintjén a *Droop* hányados szerint, országos szinten pedig a *d'Hondt* rendszer szerint.”¹⁵

¹⁰ Dr. France GRAD: „Novi volilni sistem” (Ljubljana: Inštitut za javno upravo pri Pravni fakulteti, 1992) 9., 12.

¹¹ GRAD (10. lj.) 12–14.

¹³ Marjan BREZOVŠEK – Miro HAČEK: „Politični sistem Republike Slovenije” (Ljubljana: Fakulteta za družbene vede 2012) 231.

¹⁴ „Zakonovolitvahvdržavnizbor(ZVDZ)” www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO185.

¹⁵ „Volitve in volilni sistem” www.dz-rs.si/wps/portal/Home/PolitichniSistem/VolitveInVolilniSistem#SISTEM.

A 2018-as előrehozott választások előzményei, eredményei és következményei

Ez a választás hivatalosan előrehozott választásnak számít, hiszen az aktuális miniszterelnök (Miro Cerar) 2018 tavaszán egy alkotmányjogi procedúrára hivatkozva lemondott és a választásokig ügyvezetőként folytatta a munkát. Tekintettel arra, hogy a rendes választásokat 2018 nyarán amúgyis meg kellett volna tartani, ez a manőver minimum négy célt szolgált: a kormányfő el akarta odázni a szakszervezetekkel folytatott kínos tárgyalásokat, el akarta halasztani az egyik bank (a Nova Slovenska Banka) EU által megkövetelt privatizációs folyamatának lezárását éppúgy, mint az alkotmánybírószági döntés következtében problémássá vált koperi kikötő rekonstrukciójának és az ezzel összefüggő vasútvonal megépítésének hosszú ideje vitatott ügyét. Végül, bár kormányzása idején számos, a gazdasággal, a pénzügyekkel és a szociális szférával összefüggő területen komoly javulás következett be (amit egyesek nem neki, hanem a kedvező külső körülményeknek tudtak be), a kormány, illetve a kormányfő pártjának népszerűsége rendkívül alacsony volt. Azt remélte, hogy karakánnak tűnő lemondása javíthat a helyzetén (ez részben sikerült is). Már a 2011-es választások óta megfigyelhető volt, hogy a választók jelentős része elégedetlen és bizalmatlan a korábban létrejött pártokkal és új pártokat, új arcokat szeretne látni. Ez érvényes a 2018-as választásokra is.

A 2018-as parlamenti választás eredménye¹⁶

A választási listák	mandátumok száma	leadott szavazatok	szavazatok aránya
SLOVENSKA DEMOKRATSKA STRANKA – SDS	25	222 042	24,92%
LISTA MARJANA ŠARCA	13	112 250	12,60%
SOCIALNI DEMOKRATI	10	88 524	9,93%
SMC – STRANKA MODERNEGA CENTRA	10	86 868	9,75%
LEVICA	9	83 108	9,33%
NOVA SLOVENIJA – KRŠČANSKI DEMOKRATI	7	63 792	7,16%
STRANKA ALENKE BRATUŠEK	5	45 492	5,11%
DeSUS – DEMOKRATIČNA STRANKA UPOKOJENCEV SLOVENIJE	5	43 889	4,93%
SLOVENSKA NACIONALNA STRANKA – SNS	4	37 182	4,17%

¹⁶ „Izidi glasovanja po listah” dvk-rs.si/arhivi/dz2018/#/rezultati.

Az egyes pártok rövid jellemzése

Az SDS 1994-től a szlovén jobboldal legmarkánsabb pártja a jelenleg Szlovén Demokrata Párt (SDS) nevet viselő formáció. Vezetője a jobboldalon karizmatikusnak tekintett, a baloldaliak és a liberálisok részéről erőteljesen kritizált, gyakran démonizált Janez Janša. A párt elődje a Szlovén Szociáldemokrata Párt (SDSS) volt, amely 1992 után az LDS vezette kormány része volt. Amikor azonban Janšát 1994-ben máig vitatott körülmények között leváltották a védelmi miniszter posztjáról, és ráadásul a Szocialista Internacionálé nem őket, hanem a Socialni demokrati elődjét, a ZLSD-t vette föl tagjai közé, a párt irányt váltott és a legjelentősebb jobboldali politikai erővé vált. 2004–2008 között ő vezette a jobboldali kormánykoalíciót. De nem csupán a baloldalon, hanem a jobboldalon sem volt felhőtlen a népszerűsége, mivel az NSi és az SLS nem volt hajlandó elfogadni, hogy Janša vezetésével egységes jobboldali párt jöjjön létre. Ráadásul Janša vádaskodó stílusát, időnkénti agresszív hangvételét nem csupán a baloldalon, de a jobboldalon is kifogásolták. Bizonyos választói körökben ugyancsak problémát okozott, hogy politikai céljai megvalósítása érdekében túl közel került az egyházi körökhöz, hogy antikommunizmusa miatt felvállalta a Szlovéniában többnyire árulónak tekintett, a nációkkal kollaboráló, úgynevezett domobránok (hónvédők) ügyét, akiknek jelentős részét a kommunista hatalom bírói eljárás nélkül kivégezte. Bár 2015-ben még a menekült kérdés humánus megoldását szorgalmazta, az utóbbi időben ő is és a hozzá közel álló média is erőteljes menekültellenes retorikájáról ismert. Ezeknek a tényeknek a későbbiekre nézve is messzemenő következményei lettek. Az SDS az EPP tagja.

A második helyezett Lista Marjana Šarca (Marjan Šarec listája, LMŠ) megnevezése jól mutatja, hogy a 2011-es választások óta mennyire perszonalizálódott a szlovén pártélet. Marjan Šarec jól ismert humorista volt, aki számos politikust figurázott ki, mígnem 2014-ben a kamniki helyhatósági választáson indult a fenti listával, s meg is választották polgármesterré. Az országos politikába 2017-ben robbant be, amikor az államfőválasztáson (Szlovéniában az alapvetően reprezentatív felhatalmazásokkal bíró államfőt közvetlenül választják meg) erősen megszorította a végül győztes Borut Pahort. A következő hónapokban Šarec pártja egyre népszerűbb lett és 2018 tavaszán úgy tűnt, hogy még a választásokat is megnyerheti. A párt programja 2018. április elején jelent meg. Az interneten ugyan még felelhető,¹⁷ de a párt honlapján ma nem található meg. Megítélesem szerint a program, amely az elképzelések egy-egy mondatos összefoglalója, bizonyos módosításokkal alapvetően azokat az elveket hangsúlyozza, amelyek már a 2014 és 2018 közötti időszakban is részei voltak a kormány tevékenységének, céljainak. Az egyetlen feltűnő újdonság, hogy a választási rendszer átalakítását

¹⁷ „4. ZBOR ČLANIC IN ČLANOV STRANKE LISTA MARJANA ŠARCA” www.strankalms.si/wp-content/uploads/2018/04/Nas-načrt.pdf.

ígérték. Az „abszolút preferenciális szavazat” bevezetésének ígéretével kilátásba helyezték, hogy a választók nagyobb beleszólást kapnak abba, hogy a jelöltek közül a listáról kik is lehetnek majd képviselők. A programból, de még inkább a párt egyes képviselőinek megnyilvánulásából kiindulva az elemzők végül a következő jelzőkkel minősítették a párt ideológiáját: szociálliberális, populista, keresztény baloldali, néppárti. A politikai életben betöltött pozícióját pedig közép, balközép jelzővel illették.¹⁸ A találgatásokra végül a párt vezetője tett pontot, amikor közölte, hogy pártja felvételét kéri az európai liberálisok szervezetébe, az ALDE-ba.¹⁹ A párt a választásokon gyengébben szerepelt ugyan, mint amit bizonyos előrejelzések alapján várni lehetett, de a második helyezés így is imponáló volt és komoly lehetőségeket nyitott meg az új formáció előtt.

A Socialni demokrati elődje a kommunista időszak meghatározó politikai ereje a Szlovén Kommunisták Szövetsége (ZKS) 1989 decemberében tűzte ki a választásokra való felkészülést. A változás demonstrálására nem csupán (az) Európai (Közösség) értékeinek átvételét szorgalmazó új pártprogram szolgált, de az is, hogy a párt nevét kiegészítették: Szlovén Kommunisták Szövetsége – A demokratikus átalakítás pártja (ZKS–SDP). A párt 1992-ben kisebb pártokkal együtt létrehozta az Egyesült Listát (ZL), amely 1993-ban folyamán kibővülve, a Szociáldemokraták Egyesült Listája (ZLSD) nevet vette föl. A kisebb pártok közé tartozott az 1990-ben még önálló parlamenti pártként működő Szocialista Párt, amely a Népfront utódja volt. A párt 1996-ban lett a Szocialista Internacionálé tagja. A ZLSD végül 2005-ben egyszerűen csak szociáldemokrataként (socialni demokrati – SD) határozta meg magát. A párt 1990 óta minden választáson bekerült a parlamentbe, s azt a kevés időt leszámítva, amikor 1996-ban félévvel a választások előtt kilépett a kormányból, illetve amikor egy parlamenti ciklusra (2004–2008), majd egy évre (2012) a jobboldal volt hatalmon, mindig része volt a kormánykoalíciónak. A párt 2008-ban szerepelt a legjobban, amikor a 90 tagú parlamentben 29 képviselője volt. A párt a PSE tagja.

Az SMC – Stranka modernega centra (eredetileg SMC – Stranka Mira Cerarja) 2014-ben sajátos módon szinte azonos pályát futott be, mint az LMŠ. Bár vezetője, Miro Cerar nem volt teljesen ismeretlen a szlovén politikai életben (jogászként számos kormánynak volt a tanácsadója, majd a választások közeledtével egyre gyakrabban szerepelt a nyilvánosságban), egyáltalán nem tartozott az élvonalbeli és igazán ismert politikusok közé. Pártját 2014 tavaszán ugyancsak nem sokkal a választások előtt hozta létre, kampánya ugyancsak nem volt mentes a populista elemektől, s többen is úgy vélték, igazából nem lehet tudni, hogy pontosan mit is akart. Miközben kritikusan nyilatkozott elődjének gazdaságpolitikájáról, nem tette egyértelművé, hogy azon mit változtatna meg, és mit folytat-

¹⁸ „List of Marjan Šarec” en.wikipedia.org/wiki/List_of_Marjan_%C5%A0arec

¹⁹ „LMŠ želi biti del evropske liberalne družine” www.rtvsllo.si/slovenija/lms-zeli-biti-del-evropske-liberalne-druzine/468431.

na belőle. Ennek ellenére rendkívül jól szerepelt a választásokon és ő alakíthatott kormányt. Azzal, hogy a parlamentben 36 mandátumot szerzett túlszárnyalta az LDS legendás 2000. évi eredményét. Néhány havi számos ellentmondással terhelt bizonytalanság után végül mégiscsak kiderült, hogy a leglényegesebb gazdaságpolitikai kérdésekben: a privatizációt, a bankkonszolidációval kapcsolatos teendők végrehajtását illetően stb., a külső és belső kényszerek hatására elfogadta, hogy ha némi változtatással is, de folytatnia kell elődje, Alenka Bratušek politikáját. Az SMC 2014-ben, nem sokkal a kormányalakítás után ugyancsak az ALDE tagja lett.

A Levica. A 2014-es választások meglepetése – nyilván a már említett választói csalódottság eredményeként is – egy új párt, a sajátos baloldali elveket valló Levica (Baloldal) bekerülése a parlamentbe. Ez a párt ugyan elhatárolja magát a korábbi diktatórikus szocialista modellektől, de jelvényük egy a vörös csillagra hajazó szimbólum, tagjai időnként a titói időkre emlékeztető jelképeket viselnek, határozottan ellenezik a kapitalizmust, idealizálják a közösségi tulajdont, a közvetlen demokráciát, pozitívan nyilatkoznak a venezuelai politikai helyzetről. Népszerűségük alapját valószínűleg az képezte, hogy szájkosár nélkül szóvá tették mind a kapitalizmus, mind a szlovén politikai élet számos visszásságát. Úgy vélem, ennek köszönhető, hogy parlamenti mandátumuk számát a 2014-es hatról 2018-ban kilencre növelték. Eddigi magatartásuk alapján a baloldal és a szélsőséges baloldal közötti politikai térbe helyezhetők.

Stranka Alenke Bratušek (SAB). Ezt a pártot bizonyos értelemben az 1992 és 2004 között hatalmon lévő liberális párt (az ZSMS-Liberalna stranka, az LDS) utódjának tekinthetjük. A ZSMS ifjúsági szövetség az 1980-as évek folyamán egyre inkább liberalizálódott és radikalizálódott: egyre erőteljesebben állt ki a jogállamiság eszméje mellett, rendkívül keményen támadta a szocialista rendszer visszásságait, támogatta az alternatív szerveződések, a punkoktól kezdve a szolgálatmegtagadókig, a melegeket és a zöld mozgalmakat. A párt 1994-ben három kisebb párttal egyesülve, nevét kicsit megváltoztatta, de az LDS rövidítés megmaradt. Vezetője 2002 végéig az ügyes és sokak által elismert Janez Drnovšek volt. A 2000. évi választásokon a párt földcsuszamlásszerű győzelmet aratott, 34 képviselője volt a parlamentben. 2004-ben rendkívül nagymértékű vereséget szenvedett, aminek következtében a párt előbb két részre szakadt, majd végül (2011-től) a parlamentbe sem került be. A liberális politikai értékrend azonban nem tűnt el a szlovén politikából. 2011-től a parlamentben mindig jelen voltak olyan pártok (néha egyszerre több is), amelyek (részben tagságukat, részben politikai céljaikat tekintve) az LDS örökösének tekinthetők, s amelyek meglehetősen erősek is maradtak. A SAB a 2011-es rendkívüli választások előtt létrejött Pozitivna Slovenija (PS) kettéválásával jött létre 2014 tavaszán. A PS, amelyet a rendkívül ellentmondásos személyiségű, de népszerű ljubljanai polgármester, Zoran Jankovič hozott létre, az akkor éppen csalódott baloldali és liberális politikusok és szavazók gyűjtőpártja lett. A PS a választásokon meg is szerezte az első helyet, de a potenciális partnerek egyikének visszalépése miatt végül nem volt

képes kormányt alakítani, az akkor Janez Janšának sikerült. Janša azonban egyévi kormányzás után itt nem részletezhető okokból megbukott. A PS, amelynek akkor Alenka Bratušek volt a megbízott vezetője más ellenzékiekkel és a Janša féle kormányból kivált pártokkal együtt, választások nélkül, a parlamenti erőviszonyokat átrendezve, új kormányt hozott létre. Csakhogy a Jankovič vezette ortodox baloldaliak és a Bratušek körül csoportosuló liberálisok közötti ellentét szakításhoz, majd 2014 nyarán előrehozott választásokhoz vezetett. Az SAB ezen ugyan gyengén szerepelt, de mégiscsak bejutott a parlamentbe, ami a PS-nek nem sikerült. A 2014-ben győztes Cerar őt nevezte meg a korábban objektív és szubjektív okokból megtörtént negatív események okozójának, s így nem vette be a kormányba. A párt az ALDE tagja.

Nova Slovenija (NSi). A jobboldal főerejét eredetileg az SKD adta. Az 1992-es választások után része lett az LDS vezette kormánynak. 2000-ben komoly válságok után átalakult és az új kereszténydemokrata párt neve Új Szlovénia (Nova Slovenija – NSi) lett. A párt része volt a 2004 és 2008 között működő jobboldali kormánynak, de folyamatosan nézeteltérései vannak a Janša vezette párttal. Az NSi a 2008-as választásokat leszámítva, azóta mindig bejutott a parlamentbe. A mérsékelt konzervatív párt az EPP tagja.

DeSUS. Ez a párt egyike volt azoknak, akik 1993-ban létrehozták a baloldali pártszövetséget. 1996 óta minden kormánykoalíciónak részese volt. Így, bár többnyire joggal sorolják a baloldali pártok közé, részt vállalt Janša két jobboldali kormányában is. Bár a párt eredetileg a nyugdíjasokat képviselő rétegpárt volt, a későbbiekben egyre inkább néppárti szerepet kíván betölteni. A párt vezetőjének magatartását több oldalról is kritizálják.

SNS. Az 1991 tavaszán létrejött Szlovén Nemzeti (vagy ha úgy tetszik Nacionalista) Pártot idegen-, kommunista-, valamint EU- és NATO-ellenessége, radikális és sovinizta hangvétele miatt a szélsőjobboldali pártok közé sorolhatjuk. Nacionalizmusa azonban rendkívül erős antifaszizmussal párosul, élesen kritizálja a szlovén katolikus egyházat. A párt ugyan 1993-ban egészen különös módon hozzásegítette Janez Drnovšeket ahhoz, hogy miniszterelnök legyen, de kezdettől fogva soha nem jutott hatalomhoz, mert egyik oldal sem tekintette lehetséges koalíciós partnerének, egyfajta karanténba zárták. A választók csalódottságát, bizonytalanságát és bizonyos mértékű radikalizálódását mutatja, hogy az SNS két kihagyott ciklus után ismét bekerülhetett a parlamentbe.

A választások után kialakult helyzet

Bár a választásokat Janša pártja nyerte meg, az NSi-n és az SNS-en kívül az összes többi párt kijelentette, hogy ővele, mindazok miatt, amiket korábban vele kapcsolatban felsoroltam, semmilyen körülmények között sem hajlandók koalícióra lépni. Amint a táblázatból látható a jobboldalnak (ha az SNS-t is ide soroljuk) maximum 36 képviselője van. Az így kialakult helyzetben megnyílt

az út a második helyezett Šarec előtt. Bár a Levica bevonása bizonyos ideológiai megfontolásokból is kézenfekvő lehetett volna, Šarec előbb a neves előd, Drnovšek politikáját próbálta meg ismét érvényre juttatni. Ennek megfelelően Šarec a baloldali, és liberális pártokkal folytatott koalíciós tárgyalásokba bevonta a Nova Sloveniját, azaz az NSi-t is. Úgy tűnt, hogy a tárgyalások valóban sikeresen haladnak, az NSi azonban a végső megállapodás előtt visszakozott.²⁰ Amíg az NSi vezetője arra hivatkozott, hogy a (baloldali és liberális) koalíciós partnerek között a tárgyalások során tapasztalt nézeteltérések nem teszik lehetővé a stabil kormányzást, s ő ezért kényszerül erre a lépésre, addig a baloldali és a liberális elemzők úgy vélték, hogy az NSi valójában Janša bábja és az ő kívánságára cselekedett így. Amint erre később visszatérek, a későbbi események inkább az NSi álláspontját igazolták.

A Janša ellenesség oly mértékben erősnek bizonyult, hogy a Šarec (tehát az LMŠ) körül csoportosuló pártok (Socialni demokrati, SMC, SAB, DeSUS) és a Levica mégiscsak tárgyalóasztalhoz ültek. Bizony nehezen megszületett kompromisszumok eredményeképpen és a Levica szavazata lehetővé tette, hogy Šarec elnyerje a miniszterelnök-jelölt pozícióját, majd pedig 2018. augusztus 17-én a kormányfői posztot.²¹ A Levica radikális követelése, egyebek között az EU által megkövetelt (bank)privatizáció leállítás, a védelmi kiadások növelése helyett azok lefaragása, s a felszabaduló pénz átcsoportosítása az egészségügy és a szociális szféra finanszírozására, a menekültek miatt a határon felhúzott kerítés elbontása, mindkét oldal számára csak egyetlen lehetőséget hagytak. Azt, hogy a Levica kívülről támogatja a kormányt, Janša helyett ezt tartva a kisebbik rossznak. A Levica arra is hivatkozott, hogy Portugália példája azt mutatja, hogy sikeres lehet egy olyan szocialista kormány is, amit egy baloldali párt kívülről támogat.²² Meg kell említeni, hogy az Országgyűlés törvényhozási jogi bizottságának álláspontja szerint a Levica és a kormány között kötött megállapodás azt jelenti, hogy a Levica nem számít ellenzéki pártnak, ennek pedig van jelentősége a parlament bizottsági tisztségének betöltésénél stb.).²³

A kormányalakítást követő időszak azonban azt látszik igazolni, hogy az amúgy is nehéz kisebbségi kormányzás különleges problémákkal néz majd szembe. Az első meglepetés az volt, hogy bár az LMŠ tavasszal még azt ígérte, hogy elbontaná a határkerítést, kormányra kerülve annak megerősítését helyezte kilátásba. Ráadásul a nemzetbiztonsági terület politikai államtitkárává Šarec egy olyan embert (Damir Črnčecet) nevezett ki, akit a bal-liberális

²¹ „Marjan ŠAREC je s 55 glasovi izvoljen za predsednika vlade“ www.rtvlo.si/slovenija/marjan-sarec-je-s-55-glasovi-izvoljen-za-predsednika-vlade/463399.

²² Marko RABUZA: „Izkušnja iz Portugalske: kako deluje manjšinska vlada“ siol.net/novice/volitve-2018/portugalska-novinarka-manjsinska-vlada-je-uspesna-vecjih-tezav-ni-474397.

²³ STA, Metka PREZELJ: „Zakonodajno-pravna služba DZ: „Levica ne more biti opozicijska stranka“ siol.net/novice/slovenija/levica-ne-more-biti-opozicijska-stranka-475405.

oldalon, de mindenekelőtt a Levica részéről, korábbi rasszista és migránsellenes nézetei miatt elfogadhatatlannak minősítettek. A kifogásokra Šarec azt válaszolta, hogy szükség van egy olyan kitűnő biztonsági szakemberre, mint Črnčec és azt állította, hogy Črnčec csak addig marad meg ebben a pozícióban, amíg korábbi, kifogásolt nézeteit a továbbiakban nem hangoztatja.²⁴ A Levica tiltakozásként nem írta alá a korábban parafált, a kisebbségi kormányt támogató megállapodást, de nem is vetette azt el teljesen. Így igencsak különös helyzet jött létre, s a Levica még a korábbiaknál is erőteljesebb hangsúlyozta, hogy ők ellenzéki párt.

Az e körül kirobbant vitát követte egy másik, nevezetesen az, hogy a NATO főtitkára Ljubljanába látogatott és ott az államfőn és a kormányfőn kívül a parlamenti képviselőket is arra bízta, hogy NATO kötelezettségeiknek eleget téve, emeljék fel a rendkívül alacsony védelmi költségvetést. Az amúgy korábban rendkívül szókimondónak és elvszerűnek bizonyuló Levica ekkor megítélésem szerint igen furcsán viselkedett. Ahelyett, hogy részt vett volna a parlament ülésén és ott fejtette volna ki a NATO-val, az USA-val és a védelmi kiadások növelésével szemben hangoztatott kifogásait, a párt „bojkottálta” Stoltenberg beszédét, azaz nem jelent meg.²⁵

A Levica Črnčec és Stoltenberg ügyében tanúsított magatartása komoly kérdéseket vet fel. Mindenekelőtt azt, hogy vajon azt az utat választják-e, hogy a kifogásaikat továbbra is hangoztatják ugyan (ellenzik a bankprivatizáció és általában a privatizáció folytatását, a hadsereg fegyverzetének fejlesztését, szeretnék elérni, hogy Magyarországot zárják ki az úgynevezett koperi második vágány megépítéséből),²⁶ de ezen kívül nem ártanak a kormánynak, nehogy az megbukjon. Ennek legfőbb vizsgálója a költségvetés elfogadásakor lesz. Vajon megszavazzák-e a költségvetést, amelyben elvileg szerepelnie kell a védelmi költségvetés növelésének és egészen biztosan nem lehet szó annak csökkentéséről. Ez az „államrezon” szempontjából érthető magatartás lenne, kérdés azonban, hogy híveik meddig tudják követni őket ezen az úton. Úgy tűnik, hogy a párt úgy próbál kibújni ebből a csapdából, hogy azt követeli, emeljék fel a minimálszinteket.

A kormány számára kínálkozik egy kicsit küzdelmes, de nem teljesen kivihetetlen út is. Amiben lehetséges a megegyezés, ott a Levica segítségével oldanak meg feladatokat, amiben viszont velük nem lehet megállapodni, ott esetleg a kereszténydemokraták támogatnák a kormányt a számukra is elfogadható törvényi pontokban. Végül Črnčec és néhány más keményvonalas biztonságpolitikus kinevezése akár azt is lehetővé tehetné, hogy egyes esetekben még Janša

²⁴ „ŠAREC: Nestrpnosti ne toleriramo. Če bo Črnčec ravnal drugače, bo odstavljen” www.rtvlo.si/slovenija/sarec-nestrpnosti-ne-toleriramo-ce-bo-crncec-ravnal-drugace-bo-odstavljen/465946.

²⁵ Aleš KOCJAN: „Bojkot Levice v parlamentu” *Večer*, 2018. október 10.

²⁶ Matej T. VATOVEC: „Stališče Levice pred glasovanjem o mandatarju” www.levica.si/matej-tasner-vatovec-levica-mandatar/.

is támogatna bizonyos intézkedéseket. Ráadásul a kormány októberben megalapodott a két kisebbségi képviselővel. „A megállapodás nem kötelezi a kisebbségi képviselőket a kormány melletti szavazásra, de nyilatkozataik szerint megteszik ezt, ha az ország, illetve az általuk képviselt kisebbség érdeke ezt követeli.”²⁷ Ez azt jelenti, hogy így a kormány 45 szavazatot mondhat magáénak, s így kevésbé lesz kiszolgáltatva a Levica követeléseinek.

Kiemelem ugyanakkor, hogy néhány tény alátámasztja az NSi már említett álláspontját arról, hogy a tárgyalópartnerek között tapasztalt nézeteltérések nem teszik lehetővé a stabil kormányzást. Itt Bratušek magatartása a legfeltűnőbb. A nyugdíjak ügyében összekülönbözött a védelmi miniszterrel Erjavecceel. Súlyos vita van az infrastruktúráért felelős Bratušek és Cerar külügyminiszter között Magyarország esetleges részvételét illetően a koperi kikötő és a hozzá kapcsolódó vasútvonal kiépítésének ügyében. Az előbbi élesen ellenzi, az utóbbi támogatja a projektet. A miniszterelnök keserűen állapította meg, hogy „egy ilyen nagyszámú koalícióval igen nehéz a munka. Néha igen érdekes azt figyelni, hogy miképpen vitatkoznak arról, hogy ki tett többet a nyugdíjasok érdekében.”²⁸

Írásom lezárásának pillanatában (2018. november 22.) egészen sajátos helyzet alakult ki. A parlamentnek viszonylag gyorsan el kellene fogadnia a költségvetést. A kormány tagjai ugyan nem voltak képesek egyetértésre jutni a nyugdíjak ügyében, de a költségvetési dokumentumot mégis egységesen támogatták. Bratušek pártjának frakcióvezetője így kommentálta az eseményt: ha a költségvetés tervezetét nem módosítják, akkor azt ők nem támogatják. „Azt, hogy ez mit jelent a koalíció számára, majd megmondja a koalíció. Mi megmondtuk, hogy nem kívánunk kilépni a koalícióból, de teljesíteni kívánjuk a választóinknak tett ígéretünket.” Nem hivatalos források szerint Šarec erre világosan értésre adta: ha nem támogatják a költségvetést, akkor el kell gondolkodniuk a kormányban betöltött helyzetükről.²⁹

Ezért egyetértek azokkal az elemzőkkel, akik úgy vélik, hogy minden lehetséges: az is, hogy a kormány már a költségvetésnél elbukik, de az is, hogy a fenti módszerek kombinálásával sokáig elevickél, talán egészen a ciklus végéig.

Ezzel kapcsolatban érdemes megismételni a következőt. Ámbár 2011 óta minden új kormány azt ígérte, hogy más jellegű politikát folytat majd, mint elődje, a leglényegesebb területeken, mindenekelőtt pedig a gazdaságpolitikában, némi korrekcióval, de lényegében ott folytatta, ahol elődje abbahagyta (ez alól részben kivételt jelent Janša 2012-ben működő kormánya). Erre kényszerí-

²⁷ „TOMKA Tibor: Koalíció és kisebbség” www.nepujsag.net/nemzetiseg/5756-koal%C3%A9Dci%C3%B3-%C3%A9s-kisebbs%C3%A9g.html.

²⁸ „ŠAREC: rebalans proračuna bo potrjen na seji vlade” www.rtvsllo.si/slovenija/sarec-rebalans-proracuna-bo-potrjen-na-seji-vlade/472113.

tik ugyanis az egyes pártokat, illetve kormányokat az ország külső- és belső adottságai.

Végezetül: Ámbár egy közvélemény-kutatásból nem vonhatunk le messze-
menő következtetéseket, a legutolsó felmérés azt mutatta, hogy³⁰ „a jobboldalnak
46,8 százalékos a támogatottsága, míg a baloldalé csupán 39,2.” Ebbe a jobboldal-
ba már beleszámítana az a Szlovén Néppárt (SLS) is, amely jelenleg nem tagja
a parlamentnek, de a felmérés szerint, ha most lennének a választások, akkor 5,6
százalékot kapna.

Kulcsszavak: Szlovénia, pártok, választás, kormányzati dilemmák

SZILÁGYI IMRE
Politikai elemző
Szlovénia szakértő
haszi11@t-online.hu

³⁰ „ANKETA: SDS ostaja trdno v vodstvu, v parlament bi prišla tudi SLS” [www.rtv slo.si/slovenija/
anketa-sds-ostaja-trdno-v-vodstvu-v-parlament-bi-prisla-tudi-sls/471614](http://www.rtv slo.si/slovenija/anketa-sds-ostaja-trdno-v-vodstvu-v-parlament-bi-prisla-tudi-sls/471614).